Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Doprinos akademika Mirka Pejanovića razvoju politologije (povodom 80. godišnjice života i 40 godina naučnoistraživačkog rada): Jubilej

Cvitković, Ivan

2025

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/handle/123456789/849

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/

DOI: 10.5644/PI2025.221.09

POLITIČKI PLURALIZAM U BOSNI I HERCEGOVINI TRIDESET GODINA NAKON DEJTONA: IZAZOVI I PERSPEKTIVE

Elma Huruz Memović
docent
Univerzitet u Sarajevu – Fakultet političkih nauka
elma.huruz@fpn.unsa.ba
ORCID: 0000-0001-7906-0492

Apstrakt: Ovaj rad donosi teorijsko razmatranje političkog pluralizma u postdejtonskom periodu u Bosni i Hercegovini, s posebnim naglaskom na političku misao akademika Mirka Pejanovića. Rad polazi od stava da Pejanovićevo djelo predstavlja kritički okvir za razumijevanje trajnih izazova demokratizacije u sistemu oblikovanom etničkim podjelama. Dejtonski mirovni sporazum institucionalizirao je princip etničkog dijeljenja vlasti, čime je ograničen prostor za građansku politiku i onemogućena konsolidacija funkcionalne demokratije.

U tom okviru, Pejanović zagovara model demokratizacije zasnovan na multietničkom identitetu, vladavini prava i građanskoj reprezentaciji. On kritikuje dominaciju etničkih stranaka kao izvor političke fragmentacije i institucionalne stagnacije te naglašava značaj reforme izbornog sistema, jačanja parlamentarne moći i ubrzanja evropskih integracija. Njegova vizija ukazuje na nužnost transformacije političkog pluralizma s etničkog na građanski model, što zahtijeva zajedničko djelovanje domaćih aktera i međunarodne zajednice u izgradnji funkcionalne i inkluzivne demokratije.

Ključne riječi: pluralizacija, demokratizacija, Mirko Pejanović, Bosna i Hercegovina, etnički pluralizam, građanska reprezentacija, funkcionalna demokratija

Uvod

Dejtonski mirovni sporazum[1] okončao je rat u Bosni i Hercegovini i uveo okvir za mir i političku organizaciju zemlje. Sporazum je ustanovio složen politički sistem te je BiH podijeljena na dva entiteta, Federaciju Bosne i Hercegovine i Republiku Srpsku, uz Brčko distrikt kao posebnu administrativnu jedinicu. Ustav BiH je integralan dio Dejtonskog sporazuma gdje su tri "konstitutivna naroda" (Bošnjaci, Srbi, Hrvati) definirani kao ključni akteri vlasti, s posebnim pravima i zaštitom. Ljudska prava su selektivno zaštićena, naročito za one koji se ne izjašnjavaju kao pripadnici "konstitutivnih naroda". Političke stranke su shodno ovakvoj političkoj strukturi gotovo isključivo povezane s jednim od tri naroda, što smanjuje mogućnost razvoja građanskih političkih opcija te ograničava standardni politički pluralizam, budući da je politika snažno etnički segmentirana. Pored toga, etničke stranke ne pokazuju spremnost na društvene promjene niti provođenje reformi, zbog čega je država na kraju zapravo "talac neuspješnog političkog pluralizma zasnovanog na etnodemokratiji", modelu koji podrazumijeva paralelizam u vlasti, etničko zaokruživanje teritorija i jednonacionalnu strukturu javne uprave na općinskom, kantonalnom i entitetskom nivou (Pejanović, 2005a: 63).

Politička pluralizacija i demokratizacija Bosne i Hercegovine ključne su teme u djelima i javnim nastupima Mirka Pejanovića, uglednog bosanskohercegovačkog akademika, profesora i političara. On je bio jedan od ključnih aktera u periodu tranzicije BiH iz jednopartijskog sistema prema višepartijskoj demokratiji. Pejanović demokratizaciju posmatra kao proces koji podrazumijeva ne samo uvođenje izbora i političkog pluralizma nego i izgradnju institucija vladavine prava, zaštitu ljudskih prava te razvoj civilnog društva.

Dejtonski mirovni sporazum je zaustavio rat, ali je uveo kompleksan politički sistem koji otežava razvoj funkcionalne demokratije. Bosna i Hercegovina je dobila ustavni okvir koji formalno garantuje demokratske institucije, ali u praksi uvodi etnički princip vlasti. Zbog toga Pejanović dejtonsku strukturu vidi kao ograničavajući faktor za demokratsko funkcioniranje države, odnosno njenih institucija: "Ono što je nepovoljno u novom Dejtonskom ustrojstvu države Bosne i Hercegovine jeste da je ono *dominantno izvedeno na etničkoj osnovi.* Radi se o tome da je *unutrašnje političko ustrojstvo izvedeno iz etničkih podjela ostvarenih primjenom sile u ratu.*" (Pejanović, 2012: 93).

Ustav je podijelio državu na entitete (RS i FBiH) i uveo etničke kvote u svim institucijama, čime je demokratija svedena na nacionalni balans, a ne na volju građana. Pejanović se s posebnom pažnjom bavi analizom uticaja etnički oblikovanog pluralizma na funkcioniranje institucija vlasti, najprije na nivou Parlamentarne skupštine BiH. U ovakvom političkom ambijentu, u kojem političke stranke nastale na

[1] Puni naziv: Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini

etničkoj osnovi dominantno usmjeravaju političke procese, bez historijskog iskustva u izgradnji konsenzusa, neizbježni su česti zastoji u procesu donošenja reformskih zakona. To se dešava, Pejanović uočava, najprije zbog "nepostojanja koalicionog političkog programa među strankama parlamentarne većine" te je moć Parlamentarne skupštine potisnuta vladavinom na partnerskoj osnovi, kao i pojedinačnim moćima stranačkih elita i njihovih lidera, poentira Pejanović (2012: 282).

Uzrok nemoći oblikovanja konsenzusa od strane vladajućih stranaka Pejanović vidi i u činjenici da vodstva stranaka nisu povezana s građanima i njihovim interesnim oblicima udruživanja. Također, u te uzroke ubraja prirodu odnosa institucija međunarodne zajednice i EU prema parlamentarnoj demokratiji u BiH budući da je međunarodna zajednica "posredstvom svog visokog predstavnika sve do 2010. godine, primjenom bonskih ovlaštenja, odmjenjivala nepostojeći međustranački konsenzus i proglasila preko 800 akata. Odustajanjem od primjene bonskih ovlaštenja, međunarodna zajednica i EU su pribjegle veoma neproduktivnom stajalištu u odnosu na razvoj stranačkog sistema i parlamentarne demokratije u BiH. Stajalište se svodi na sljedeće: EU i međunarodna zajednica će na nekom pitanju prihvatiti ono rješenje za koje se dogovore lideri vladajućih stranaka" (Pejanović, 2015: 122). Budući da dogovor stranaka oko najvažnijih pitanja vrlo često izostaje, tako nastaju mnogobrojne posljedice, najprije u vidu stagnacije ekonomskog razvoja te zastoja u odvijanju procesa integracije BiH u Evropsku uniju.

Od završetka rata do danas, BiH je razvila višestranački sistem sa stotinama registrovanih stranaka, ali su najveće i najuticajnije političke partije gotovo uvijek povezane s etničkim predznakom. Nacionalizam i etnička retorika često dominiraju političkim kampanjama i platformama. Iako postoje i građanske stranke (npr. SDP BiH, Naša stranka, Demokratska fronta) koje nastoje da prevaziđu etničke podjele, njihov uticaj je često ograničen i obično obuhvata glasačko tijelo unutar Federacije BiH. Partije često koriste etničku pripadnost kao osnovu za legitimitet i mobilizaciju birača. Kao posljedica svega toga politička scena je fragmentirana i etnički polarizirana.

Politička pluralizacija i demokratizacija u Bosni i Hercegovini kroz rad Mirka Pejanovića

Krajem 1980-ih, Bosna i Hercegovina, kao i druge republike bivše SFRJ, počela je tranziciju iz jednopartijskog ka višepartijskom političkom sistemu. Pejanović naglašava da se proces pluralizacije bosanskohercegovačkog društva odvijao u nepovoljnom društveno-historijskom kontekstu budući da je u Hrvatskoj na sceni bio konflikt te sukob Hrvatske demokratske zajednice i stranaka koje su okupljale Srbe u Hrvatskoj. Razlog sukoba krio se u činjenici što Srbi u Hrvatskoj nisu prihvatili ideju suverene države Hrvatske i njen teritorijalni integritet. Ubrzo se pokazalo da su politički centri moći iz Zagreba i Beograda imali interes za svoj

uticaj u procesu formiranja i idejnog usmjeravanja političkih stranaka u Bosni i Hercegovini. "Među novim političkim strankama koje su formirane u prvoj polovini 1990. godine, jedna je bila vezana za Tuđmanov režim u Zagrebu i druga za Miloševićev režim u Beogradu. To su bile: Hrvatska demokratska zajednica BiH i Srpska demokratska stranka" (Pejanović, 2012: 51). Ti uticaji su i danas izuzetno izraženi i često definiraju glavne političke stavove stranaka koje zastupaju interese Srba i Hrvata kao konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini.

Politički pluralizam u Bosni i Hercegovini je od samog početka imao široku osnovu. Tako je već 1990. godine bila 41 registrirana politička stranka, dok je na prvim višestranačkim izborima, održanim 18. oktobra 1990. godine, za izbore za Skupštinu SR BiH bilo prijavljeno 15 stranaka, od kojih se 11 uspjelo parlamentarizirati. Više od 85% glasača je svoj glas dalo kandidatima nacionalnih stranaka (SDA, SDS i HDZ) te se može reći da je gotovo u potpunosti došlo do podudaranja političke s nacionalnom pripadnošću. Općenito, formiranje političkih stranaka u Bosni i Hercegovini krajem 80-ih godina prošlog vijeka, kako uočava Pejanović, odvijalo se po dva osnova:

1. putem reformi ranijih političkih organizacija, koje su postojale u jednopartijskom sistemu: Saveza komunista BiH; Saveza socijalističke omladine BiH i Socijalističkog saveza radnog naroda BiH; i
2. putem formiranja novih političkih stranaka, koje neće imati hipoteku prošlosti. Kao nove političke stranke formirane su tokom 1990. godine: Stranka demokratske akcije; Srpska demokratska stranka i Hrvatska demokratska zajednica (Pejanović, 2012: 84).

Kako je u tom procesu dominantan bio etnički momenat, pluralna stranačka struktura u Bosni i Hercegovini javlja se u dva prepoznatljiva oblika "prvi *etničke ili narodne*, odnosno *nacionalne stranke* sa *jednonacionalnim sastavom* i drugi, *građanske stranke* kao stranke sa *multietničkim* sastavom. U ovakvom strukturiranju političkih stranaka izostala je prepoznatljiva razdioba na ljevicu, centar i desnicu" (Pejanović, 2012: 52). Objašnjenje ovakve pojave možemo potražiti u knjizi *Stranke i stranački sustavi* autora G. Sartorija (2002) koji borbu političkih stranaka za vlast pozicionira na liniju ideološke diferencijacije desno – lijevo. Iako ta linija obuhvata različite kriterije poput ekonomskog, konstitucionalnog i slično, sve se te podjele ipak mogu situirati unutar navedene diferencijacije desno – lijevo. Birači se opredjeljuju za stranke na osnovu vlastitih preferencija koje spadaju na jedan ili drugi kraj, odnosno centar te ravni, odnosno linije. Stefan Vukojević u svojem tekstu "Stranački sistem Bosne i Hercegovine: u potrazi za adekvatnim teorijsko-analitičkim okvirom" propituje limite Sartorijeve definicije stranačkog sistema na primjeru Bosne i Hercegovine ističući da "(...) stranke ne uspijevaju da se takmiče jedna sa drugom u dobijanju podrške istih birača" (2017: 67). Sartorijevo objašnjenje za takvu pojavu je da se to dešava kada dvije stranke pripadaju potpuno različitim političkim dimenzijama. Kako su u BiH dominantni socijalni rascjepi etničkog karaktera, tako

je političko natjecanje ograničeno unutar jednog etničkog prostora te se glasači svrstavaju uz svoje etničke stranke i, shodno tome, "etnička društvena podjela presijeca prostor lijevo – desno, odnosno dimenzija lijevo – desno ne može u sebe da apsorbuje drugačije etničke dimenzije u kojima se nalaze bosanskohercegovačke stranke" (Vukojević, 2017: 68). Nepostojanje jedinstvene ideološke podjele lijevo – desno u Bosni i Hercegovini onemogućava glasanje preko linija etničkih rascjepa, smatra ovaj autor.

Politički prostor u postdejtonskom periodu su gotovo u potpunosti zauzele nacionalne stranke (SDA, SDS, HDZ), koje su bazirale svoje programe na etničkom identitetu i nacionalnim interesima. Pejanović to vidi kao prijetnju jedinstvu države jer takve stranke podstiču etničku mobilizaciju umjesto građanske kohezije. Rezultat takvog djelovanja političkih elita iz tri etničke partije doveo je "do *fragmentacije građanske strukture izbornog tijela* u Bosni i Hercegovini na *tri izborna tijela i na tri zasebna javna mnijenja*. Redukcija građanskog izbornog tijela u Bosni i Hercegovini na tri nacionalna tijela: bošnjačko, srpsko i hrvatsko postaće osnova istorijskom procesu u BiH koji se može označiti kao proces u kome je POLITIČKI PLURALIZAM ZAMIJENJEN ETNIČKIM PLURALIZMOM" (Pejanović, 2012: 54). Građanski identitet je u svemu tome potisnut i reduciran isključivo na nacionalni a politička reprezentacija usmjerena na predstavljanje kolektivnih, a ne individualnih interesa. "*Jednopartijski model ispoljavanja interesa radničke klase etničke stranke su zamijenile ispoljavanjem kolektivnih interesa nacije*" zaključuje Pejanović (2012: 55).

Etničke stranke, smatra Pejanović, "nemaju kapacitet za društveni kompromis u strateškim pitanjima državnog razvitka Bosne i Hercegovine" te svojim djelovanjem produbljuju fragmentiranost biračkog tijela u BiH i "generišu društvenu svijest o nemogućnosti zajedničkog življenja između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog naroda" (Pejanović, 2012: 104). Tome doprinosi i izborni sistem BiH koji je složen i usmjeren na garantiranje prava konstitutivnih naroda, dok su građani koji nisu pripadnici konstitutivnih naroda (npr. Romi, Jevreji, ostali) izloženi diskriminaciji. Pitanje etničke ravnopravnosti naroda u Bosni i Hercegovini, kako konstitutivnih tako i ostalih, nije nešto što mogu adekvatno riješiti etničke stranke, zaključuje Pejanović. Rješenje leži u primjeni ustavnog principa o ravnopravnoj i srazmjernoj zastupljenosti naroda u organima javne vlasti, uključujući sve nivoe. To je naročito važno na putu ka Evropskoj uniji, jer evropski standardi podrazumijevaju punu demokratiju, vladavinu prava i zaštitu svih građanskih prava.

Evropske integracije: šansa za novu demokratizaciju

Evropske integracije predstavljaju ključni putokaz za Bosnu i Hercegovinu ka stabilnoj i prosperitetnoj budućnosti. Demokratizacija, usvajanje evropskih standarda i sprovođenje reformi nisu samo formalni zahtjevi već suštinski preduslovi za bolji život svih građana. Iako je put težak, on vodi ka cilju koji nema alternativu, punopravnom članstvu u zajednici razvijenih i demokratskih država.

Proces evropskih integracija predstavlja najveću šansu za Bosnu i Hercegovinu, smatra Pejanović. To nije samo politički cilj već sredstvo za uvođenje pravne države, jačanje nezavisnog pravosuđa, osiguravanje ljudskih i manjinskih prava te smanjenje korupcije i političke trgovine. "Strategijski je interes Evropske unije da u svoju strukturu uključi kao članice zemlje Centralne i Jugoistočne Evrope. Sa stanovišta globalnog procesa evropskih integracija i zaštite mira Bosna i Hercegovina svoju političku budućnost može imati stabilnom ukoliko se uspostavi proces ubrzanog uključivanja Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju" (Pejanović, 2012: 212). Strategijsko djelovanje Evropske unije bi se trebalo usmjeriti na ubrzanu izgradnju ekonomskih, pravnih i političkih standarda za prijem BiH u Evropsku uniju. Ukoliko bi to usmjerenje izostalo, izostala bi i unutrašnja integracija Bosne i Hercegovine u obliku jedinstvene države, dok bi etnički separatizam i velikodržavne težnje susjednih zemalja za podjelu BiH ojačale, zaključuje Pejanović.

Pored toga, Pejanović smatra da međunarodna zajednica u BiH svoj angažman treba usmjeriti na uvođenje reforme političkog pluralizma u okviru procesa integracije u Evropsku uniju "koja će biti zasnovana na političkoj reprezentaciji građanina i njegovog individualnog interesa, a ne interesa nacionalnog kolektiviteta" (Pejanović, 2012: 104). Druga pretpostavka se odnosi na "**nužnost oblikovanja široke koalicije** parlamentarnih stranaka za evropsku pravnu državu Bosnu i Hercegovinu, koalicije koja bi obuhvatala i nacionalne i građanske stranke koje u strukturi Parlamenta Bosne i Hercegovine imaju 5% i više svojih izabranih poslanika" (Pejanović, 2020: 89).

Pejanović priznaje da je međunarodna zajednica odigrala ključnu ulogu u zaustavljanju rata i obnovi institucija, ali ističe i ograničenja njihove politike. U njegovim analizama dominira ideja da je međunarodna zajednica kreirala sistem koji je stabilan, ali ne funkcionalan, te je istovremeno zamrznut u podjelama, bez jasne strategije za izgradnju moderne, evropske države. U tom smislu, on podržava aktivno prisustvo međunarodnih aktera, ali istovremeno insistira na jačanju domaće odgovornosti i kapaciteta.

Zaključna razmatranja

Politička scena, i 30 godina nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma, obilježena je visokim stepenom polarizacije i nacionalističkom retorikom, što je posebno naglašeno u periodima predizbornih kampanja, što su potvrdili i izbori održani 2022. godine. Iako pojedine nove političke stranke s građanskim i reformskim platformama dobijaju podršku, one još uvijek nisu u poziciji da mijenjaju paradigmu. Koalicije su još uvijek nestabilne i podložne međunacionalnim tenzijama, što povremeno rezultira blokadama institucija i shodno tome usporavanju donošenja ključnih odluka u procesu reformi.

Trideset godina nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma, Bosna i Hercegovina posjeduje formalni višestranački sistem i demokratske institucije, no politički

pluralizam je ograničen snažnim etničkim podjelama. Političke stranke i dalje funkcioniraju uglavnom unutar etničkih okvira, što otežava razvoj integrirane i funkcionalne demokratije. Iako postoje napori za reforme i jačanje građanskog identiteta, izazovi ostaju veliki i zahtijevaju strateški i kontinuirani rad svih aktera, uz podršku međunarodne zajednice. Uloga visokog predstavnika i međunarodnih aktera i dalje je značajna, ali njihova moć se postepeno smanjuje. Iako Evropska unija i SAD podstiču reforme i stabilizaciju, suočeni su s otporom domaćih političkih aktera.

Akademik Mirko Pejanović vidi političku pluralizaciju i demokratizaciju kao povijesne procese s brojnim izazovima, ali i ključnim temeljima za budućnost BiH. Njegova analiza je utemeljena na ideji da BiH može opstati samo kao demokratsko, multietničko društvo, u kojem se poštuju prava svih naroda i građana. Demokratizacija BiH ne može uspjeti bez jačanja domaćih političkih kapaciteta, pomirenja među narodima i funkcionalnih institucija.

Pejanović u svojim djelima i javnom djelovanju ističe da Bosna i Hercegovina ima demokratski potencijal, ali je on stalno ugrožen nacionalnim podjelama i neefikasnošću institucija. On nudi realističnu, ali optimističnu viziju BiH, smatrajući da evropske integracije predstavljaju šansu za demokratsku konsolidaciju ako se, uz to, razviju građanska svijest i funkcionalne institucije. To pretpostavlja temeljitu reformu u razvoju stranačkog sistema koja bi trebala dovesti do jačanja moći građanskih multietničkih stranaka utemeljenih na evropskim standardima.

Najzad, politički pluralizam postoji, ali je snažno omeđen etničkim linijama koje diktiraju političku dinamiku. Političke stranke i nosioci vlasti često rade u skladu s interesima konstitutivnih naroda, ne uvažavajući pri tome opći, državni interes, te na taj način konstitutivni narod koji predstavljaju stavljaju na stepen iznad države. Pored toga, pitanje koje se u javnom diskursu ne postavlja tako često, a jednako je bitno za demokratsko funkcioniranje vlasti u Bosni i Hercegovini, odnosi se na stanje demokratičnosti unutar samih stranaka koje vode i usmjeravaju bitne političke procese u našoj državi. Upravo zbog toga, ustavni okvir i izborni sistem zahtijevaju temeljite reforme u svim navedenim pitanjima kako bi država mogla funkcionirati u punom demokratskom kapacitetu, efikasnije i inkluzivnije. Međunarodni pritisak i podrška ostaju neophodni, ali ključne promjene moraju doći iznutra, kroz dijalog i konsenzus domaćih aktera.

Literatura

Knjige

Pejanović, Mirko (2005a) *Politički razvitak Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu*, Šahinpašić, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2012) *Ogledi o državnosti i političkom razvoju BiH*, Šahinpašić, Zagreb – Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2015) *Država Bosna i Hercegovina i demokratija*, University Press – Magistrat izdanja, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2021) *Državnost Bosne i Hercegovine u XX i XXI stoljeću: studije, članci, intervjui*, University Press, Sarajevo.

Pejanović, Mirko; Sadiković, Elmir (2010) *Lokalna i regionalna samouprava u Bosni i Hercegovini*, Šahinpašić, Sarajevo – Zagreb.

Sartori, Đovani (2002) *Stranke i stranački sustavi (Analitički okvir)*, Politička kultura, Zagreb.

Tekstovi u časopisima/zbornicima

Pejanović, Mirko (2005b) Osnovne karakteristike razvoja političkog pluralizma u Bosni i Hercegovini 1989–2003, *Pregled*, br. 1–2, 49-74.

Pejanović, Mirko (2010a) Protivrječnosti odlučivanja u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine: problemi uspostave konsenzusa unutar parlamentarne većine, u: Abazović, Dino; Hammer, Stefan (ur.) *Bosna i Hercegovina petnaest godina nakon Daytona: političko-pravni aspekti demokratske konsolidacije u postkonfliktnom periodu*, Fakultet političkih nauka, Institut za društvena istraživanja, Sarajevo, 77-86.

Pejanović, Mirko (2010b) Društvene i političke pretpostavke ustavne reforme u Bosni i Hercegovini tokom procesa integracije u Evropsku uniju, *Pregled*, god. LI, br. 3, 53-70.

Pejanović, Mirko (2020) Pretpostavke ubrzanja integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju, *Pregled*, god. LII, br. 2, 69-89.

Vukojević, Stefan (2017) Stranački sistem Bosne i Hercegovine: u potrazi za adekvatnim teorijsko-analitičkim okvirom, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, god. XI, br. 18, 65-82.

POLITICAL PLURALISM IN BOSNIA AND HERZEGOVINA THIRTY YEARS AFTER DAYTON: CHALLENGES AND PERSPECTIVES

Elma Huruz Memović
Assistant Professor
University of Sarajevo – Faculty of Political Sciences
elma.huruz@fpn.unsa.ba
ORCID: 0000-0001-7906-0492

Abstract: This paper offers a theoretical examination of political pluralism in the post-Dayton period in Bosnia and Herzegovina, with particular emphasis on the political thought of Academician Mirko Pejanović. It argues that Pejanović's work provides a critical framework for understanding the persistent challenges of democratization within a system shaped by ethnic divisions. The Dayton Peace Agreement institutionalized the principle of ethnic power-sharing, thereby restricting the scope for civic politics and preventing the consolidation of a functional democracy.

Within this framework, Pejanović advocates a model of democratization grounded in multiethnic identity, the rule of law, and civic representation. He critiques the dominance of ethnic parties as a source of political fragmentation and institutional stagnation, while underscoring the importance of electoral reform, the strengthening of parliamentary authority, and the acceleration of European integration. His vision points to the necessity of transforming political pluralism from an ethnic to a civic model, a process that requires joint efforts of domestic actors and the international community in building a functional and inclusive democracy.

Keywords: political pluralism, democratization, Mirko Pejanović, Bosnia and Herzegovina, ethnic divisions, civic representation, functional democracy